

Bibliotekarstudentens nettleksikon om litteratur og medier

Av Helge Ridderstrøm (førsteamanuensis ved OsloMet – storbyuniversitetet)

Sist oppdatert 03.01.19

Dette dokumentets nettsadresse (URL) er:

<https://www.litteraturogmedieleksikon.no/cm4all/uproc.php/0/skrivemaskin.pdf>

Skrivemaskin

En maskin som brukes til å skrive bokstaver, tall og en rekke andre tegn, vanligvis på papir. Maskinene er lagd slik at bokstaver osv. er avbildet på taster, og disse tastene trykkes ned med fingrene. Ved bruk av en såkalt skift-tast økes antallet tegn som er tilgjengelig for bruk på maskinen. Målet med skrivemaskinene var primært høy grad av leselighet (i motsetning til mange håndskrifter), men også høyt skrivetempo.

“Skrivemaskinen er bare et genialt skriveredskab – simpelthen fordi den ikke er andet. Nok hører skrivemaskinen en anden tid til, men det gør den ikke nødvendigvis forældet. Overvej fx, hvorfor så mange forfattere skriver i wifi-frie miljøer eller føler sig nødsagede til at anvende computerprogrammer, der i et givent tidsrum blokerer deres wifi-forbindelser? Læg dertil computerens uendelige muligheder for at fortryde, omformulere og redigere, der kan gøre det svært at træffe nødvendige beslutninger i ens skriveproces. At skrive på en computer er ikke en lineær proces, man behøver ikke skrive ord og afsnit i rækkefølge. At skrive på skrivemaskine er mere lig læsning. Det skrevne står allerede på papiret, er håndgribeligt og udøver derfor en mere insisterende magt over det afsnit, man er i gang med at skrive. En skrivemaskine er et oplagt redskab til fordybelse og til at holde én på sporet af det, man er i gang med at skrive. [...] For resten glemmer man let, at skrivemaskiner var nogle af datidens mest betydelige statussymboler ikke ulig nutidens computere og smartphones. Forfattere og funktionærer har i tidens løb sværmet for den ene eller anden producent eller model, og netop rejseskrivemaskinen har med sin kompakte mekanik været i høj statuskurs. Det svarer til overgangen fra stationære computere til labtops og tableter.” (Emil Groth Larsen i <http://netudgaven.dk/2015/01/sandhedsmaskinen-og-foedselsdagsgaven/>; lesedato 12.10.16)

Hvis det ble skrevet fort på de første skrivemaskinene, haket stålpinnene seg i hverandre. QWERTY-tastaturet ble tatt i bruk (først i USA) for å redusere tempoet i skrivingen (tastaturet fikk navn etter de fem bokstavene fra øverst til venstre). Løsningen som ble funnet når det gjaldt forholdet mellom skrivetempo og sammenhaking, var altså helt betinget av teknikkens tilstand og nivå (Rötzer 1998 s. 159).

QWERTY-rekkefølgen på de første bokstavene øverst fra venstre på tastaturet slo etter hvert igjennom som standard, men engelskmennene brukte i noen år rekkefølgen DHIATENSOR midt på tastaturet. Den amerikanske oppfinneren Christopher Lantham Sholes krevde patent på QWERTY-tastaturet i 1867.

Skrivemaskinene hadde sjelden alle de bokstavene og tegnene som trengs innen et språk (f.eks. tysk ß), og skriveren måtte da finne en pragmatisk løsning på hvilket tegn som skulle brukes i stedet (f.eks. ss på tysk) (Neuhaus og Holzner 2007 s. 456).

En type skrivemaskin lagd på 1700-tallet ble brukt for å gjøre skrift leselig for blinde, fordi bokstavene som var trykket hardt inn i papiret etterpå kunne leses med fingertuppene.

På de første skrivemaskinene var det ikke mulig å se umiddelbart om man hadde skrevet feil; det ble først oppdaget når hele arket ble tatt ut og lest igjennom. En del av løsningen på dette problemet ble de “forsinkelsene” som QWERTY-systemet medførte. Noen viktige/hyppige bokstaver ble anført til svake fingre eller fjernet fra hovedrekka på tastaturet (Gräfrath 1993 s. 211).

“The first American patent for a typewriter, issued to William Austin Burt of Detroit in 1829, had characters mounted on a semicircular band of metal. Four years later Xavier Progin of Marseilles produced a typewriter that operated with typebars, as do most modern manual typewriters. As was the case with type-composing machines in the nineteenth century, the next half century was spent in development, for it was not until 1873 that the first commercially successfully typewriter was marketed. Nevertheless, typewriters of various designs attracted much attention in the world’s fairs of the 1850s and 1860s. These midcentury typewriters had various styles of metal vehicles bearing type characters – bands, wheels, or sleeves. All of the designs produced accurate line registration, but all were slow, because of the time required to move a character into position before striking the impression.” (Kilgour 1998 s. 125)

“Finally, in 1867, Christopher L. Sholes, usually thought of as the inventor of the “modern” typewriter, made a typebar model that worked rapidly because the operations of moving a character into position and striking the impression were combined into one movement. Remaining alignment problems were resolved by fine tuning and the problem of two adjacent or near-adjacent bars clashing together during rapid ryping was solved by changing from an alphabetical arrangement of the keys to an arrangement in which bars having often used characters were widely separated. The result was the “qwerty” keyboard, still with us, on which the international “azerty” keyboard is based. The Remington Company put the Sholes tyewriter on the market in 1873.” (Kilgour 1998 s. 125)

“- Jeg fortsetter å gjøre forbedringer på maskinen, skrev amerikaneren Christopher Latham Sholes til kameraten Charles Edward Weller en gang mot slutten av 1860-årene. Avismannen, politikeren og oppfinneren fra den amerikanske delstaten Wisconsin er mannen som har fått æren av å ha oppfunnet den første skrive-maskinen som ble satt i kommersiell produksjon. Men det første eksemplaret av det som var en av datidens store oppfinnelser, kom aldri i produksjon. Den hadde nemlig – også etter oppfinnerens mening – altfor store mangler. En var at den bare kunne skrive med store bokstaver, noe som av enkelte ble betraktet som en fornærmelse. Det ble etter hvert løst med en “shift-knapp”. En annen utfordring for Christopher Latham Sholes var å plassere bokstavene i riktig rekkefølge. Han trodde i utgangspunktet at det bare var ett opplagt alternativ, og plasserte dem i alfabetisk rekkefølge. Men erfarte tidlig at det ikke var noen god løsning. [...] - Bokstavarmene kiler seg fast i hverandre. Omtrent slik lød hans hjertesukk. Alle som har brukt en gammel og slitt manuell skrivemaskin, har opplevd dette. Hvis tasten på tastaturet og armen som skulle “trykke” den på arket, var treg, skulle du ikke skrive så veldig raskt før armene hadde kilt seg fast og det ble umulig å fortsette. Dette skjedde hyppig med Latham Sholes’ første maskin, fordi to etterfølgende bokstaver i mange ord også kommer etter hverandre i alfabetet – som “de”, “no”, “op” og “st.”. Jo tettere to etterfølgende bokstaver var på tastaturet – og dermed også i selve mekanismen – desto større var sjansen for at “bokstav-armene” hengte seg opp i hverandre. Måten å løse dette på, slik Christopher Latham Sholes så det på slutten av 1860-tallet, var å spre de mest brukte av disse nabo-bokstavene.” (Arnfinn Mauren i <http://www.aftenposten.no/fakta/innsikt/Historien-om-skrivemaskinen-og-hvorfor-tastaturet-ikke-begynner-med-ABC-7730355.html>; lesedato 11.09.15)

“Samuel Clemens – Mark Twain – was undoubtedly the first author to purchase a typewriter. In early December 1874 he acquired a Remington Type Writer and on December 9 typed a letter to his elder brother, Orion, and a second to his close friend and publisher William Dean Howells, editor of the *Atlantic Monthly*. In the first he recounted the typewriter’s benefits: “The machine has several virtues. I believe that it will print faster than I can write. One may lean back in his chair and work it. It piles an awful stack of words on one page. It dont muss things or scatter ink blots around. Of course it saves paper.” On December 11, Howells replied to the letter he had received with “When you get tired of the machine, lend it to me,” to which Clemens responded, on December 15, “I guess I shall have to afflict you with the machine before long: it is most too tearing on the mind.” ” (Kilgour 1998 s. 125)

“Med *Life on the Mississippi* kunne han [Mark Twain] stolt levere sitt forlag verdens første maskinskrevne bokmanus, og så ruinerte han seg på en typografimaskin som var en Hjalmar Ekdal verdig. Mark Twain levde seg inn i de samme høytflyvende oppfinnerfantasiene som Ibsen gjør slik narr av, med de verste resultater.” (*Morgenbladet* 18. – 24. mars 2011 s. 41)

“By the end of the century two important improvements in typewriters had been introduced. In 1878 the Remington 2 came onto the market with a shift-key mechanism that had uppercase and lowercase type characters on the same typebar, and in 1895 Underwood introduced its No. 1 with visible typing. With these improvements the nineteenth-century typewriter was, as one historian has described it, “the most complex mechanism produced by American industry.” Successful portable typewriters began appearing in 1909 and their popularity increased throughout the century. The first successful electric typewriters began to appear in the 1920s. They possessed many advantages over manual typewriters, including less operator fatigue, resulting largely from lighter touch, and better legibility, greater speed, and more uniform copy. Sales greatly increased after the First World War, to the extent that by 1940 publishers expected to receive typed versions of manuscripts.” (Kilgour 1998 s. 126)

“In 1891, George C. Blickensderfer (1850-1917) invented a small portable writing machine that featured the ability to change type styles at will. This unique design formed the basis of a typewriter manufacturing business that lasted almost thirty years. Models 1, 2, & 3 apparently were made in very limited numbers because none have been found to date. The Model No. 5, introduced in 1893 at the Columbian Exposition, was manufactured for many years and sold primarily to price conscious buyers. [...] production of the Blickensderfer 5 did not get seriously underway until 1895/96. In 1896 the machine apparently broke through and production increased sharply. [...] The Blick was in fact one of the first truly portable typewriters with a full keyboard. (This was the DHIATENSOR keyboard. The machine was available with a QWERTY keyboard also, but only on request.) The Blick 5 appeared in a number of disguises. In 1906 Blickensderfer introduced the Blickensderfer 6, which was in fact a Blick 5 with an aluminium frame. The aluminium version also appeared as the Blick featherweight and as a regular Blickensderfer 5.” (<http://www.typewritermuseum.org/collection/index.php3;lesedato07.10.15>)

“Essentially all typewriters until 1960, both manual and electric, were typebar mechanisms with one font only. In 1960 IBM introduced its Selectric typewriter, which had an interchangeable, spherical typeface carrier that enabled a choice of fonts. Another improvement was that the type ball moved across the paper from left to right, so that the platen carrying the paper no longer had to move from right to left and be returned manually by the typist. The last of the IBM introductions, the Magnetic Tape/Selectric, came in 1964; some look upon this machine as the first of the modern word processors.” (Kilgour 1998 s. 126)

Da den tyske filosofen Friedrich Nietzsche “started to compose on the typewriter rather than by hand due to poor eyesight, it changed the way he wrote philosophy. His prose changed from arguments to aphorisms, thoughts to puns, and rhetoric to telegram style. If we significantly change how we write, it significantly changes

what we write.” (Nicholas Carr gjengitt fra <http://luvah.org/pdf/four/ebooks-deep-reading-and-cultural-lag.pdf>; lesedato 14.04.15)

“Skrivemaskinen fikk æren for at kvinner kom mer med i arbeidslivet. I Storbritannia var det rundt 1900 over 160.000 kvinnelige sekretærer. Femti år tidligere var det 2000. Mennene ville skrive for hånd.” (Arnfinn Mauren i <http://www.aftenposten.no/fakta/innsikt/Historien-om-skrivemaskinen-og-hvorfor-tastaturet-ikke-begynner-med-ABC-7730355.html>; lesedato 11.09.15)

“Skrivemaskindamer er lett utsatt for yrkesnevrose i hendene og armene. Bevegelsen man må gjøre når maskinvognen skal tilbake med skifting til ny linje, er ikke minst anstrengende i det lange løp. I England er det nå konstruert en skrivemaskin med en anordning som gjør det mulig å foreta “vogn-tilbake” og linjeskift med fotpedaler.” (fra avisa *Demokraten* 12. september 1955; sitert fra *Demokraten* 12. september 2015 s. 50)

I Sigurd Evensmos roman *Flaggermusene* (1949) er hovedpersonen journalist, og om en situasjon der han skriver feil (artikkelen skal begynne med et vers), heter det: “Han slo verset ned og slo feil i den dirrende iveren, x’et og slo om igjen og så på ordene.” (i kapitlet “Det synger i skrivemaskinen”) Det var vanlig å sette XXXX over ord som ble feilskrevet.

“Have you ever wondered how someone becomes the fastest typist in the world? Some consider the keyboard and knowing where each letter is as the key to helping them type quickly. Others worry about knowing how to spell the words they’re typing. Still others say finger placement is the most important factor. Some of these world record typists can type more than 150 words per minute (wpm). This is lightning fast considering that the average typing speeds are between 50 and 70wpm, and even slower if you hunt for the keys, which means you probably type closer to 30wpm. [...] In the 1920s and ‘30s, Birdie Reeve Kay could type between 200 and 300 words per minute on her manual typewriter, according to the Chicago Tribune. The Washington Post named her the world’s fastest typist in an article from 1928. Her typing abilities and knowledge of words made her a Vaudeville star. [...] The Guinness Book of World Records’ fastest typist currently on record is Barbara Blackburn. She earned her place by typing 150wpm for 50 minutes. Barbara Blackburn’s typing success came from using a Dvorak Simplified Keyboard (DSK) instead of a standard QWERTY keyboard layout. When she types on a DSK, she can type even faster, at 170wpm.” (<http://typing-games-for-kids-review.toptenreviews.com/world-record-typists.html>; lesedato 25.09.15)

“ “Vi opplever for tiden en stor etterspørsel”, sa nylig Rolf Bonnen til den tyske avisen Frankfurter Allgemeine. Han er en av flere skrivemaskinprodusenter som ser lyse tider. Forklaringen finnes i tre bokstaver: NSA. Frykten for USAs National Security Agency (NSA) har ledet mange til den lavteknologiske løsningen. Man kaller det Edward Snowden-effekten: For over ett år siden varslet den tidligere

CIA-ansatte om massiv amerikansk nettspionasje av verdens borgere. Blant nye skrivemaskinkunder finner man også Tysklands regjering. Det sies at tyskere er særlig sensitive for overvåking på grunn av landets nazi- og stasihistorie.” (*Morgenbladet* 1. – 7. august 2014 s. 23)

“Wikileaks og Edward Snowdens avsløringer har fått etterretningsbransjen til å se seg om etter sikrere løsninger. Det finner man i fortiden. Skrivemaskiner fra den kalde krigens dager skal ha fått sin renessanse i visse miljøer, melder *The Telegraph*, og teknologien har berømte tilhengere. Tom Hanks skriver i en kjærlighetserklæring til skrivemaskinen i *New York Times* at “den fysiske gleden du får ved å skrive på gamlemåten, er makeløs, målt mot hva du får med en vanlig PC”.” (*A-magasinet* 30. januar 2015 s. 41)

“Ernest Hemingway var blant dem som reiste med bok-koffert fra Louis Vuitton, med plass til både minibibliotek og skrivemaskin.” (*A-magasinet* 22. januar 2016 s. 19)

Den amerikanske forfatteren Ray Bradbury skrev sin første roman, *Fahrenheit 451* (1953), “på en skrivemaskin han leide på timebasis.” (*Morgenbladet* 16. – 22. januar 2015 s. 41)

“To pekefingrer på skrivemaskinen, sånn har Margit Sandemo holdt på i 176 bøker. Tre ganger har hun vært på datakurs. Og hver gang har læreren ristet på hodet og sagt “Gå hjem og fortsett på skrivemaskinen din, du Margit.” ” (*Dagbladets Magasinet* 23. mai 2015 s. 39)

Forfatteren Runar Mykletun sa i et intervju: “Det finst nokre konkrete og enkle grunnar til at eg skriv på skrivemaskin. For det første liker eg skrivemaskinar, og tykkjer dei er flotte å sjå på. For det andre minskar sjansen for å bli distraherert når du skriv på skrivemaskin. Skrivning krev tung og langvarig konsentrasjon, og det har eg jobba mykje med å utvikla. [...] teksten veks fram som ein fysisk realitet. [...] Dette ser du når du skriv for hand eller på skrivemaskin, og er noko anna og meir konkret enn ei fil i ein datamaskin.” (*Stavanger Aftenblad* 27. august 2015 s. 38)

“I en verden der stadig flere klikker, tvi-trer og chatter av gårde på mobiltelefon og nettbrett, er det nå blitt trendy å bruke den gammeldagse metoden: Skrivemaskinen. Skuespillere, skribenter og filmskapere leder an. Hver uke setter filmregissøren Christopher Lockett av tid til å jobbe i parken. Han behøver hverken wifi eller datamaskin, for han har noe som er like bra: En gammel skrivemaskin fra 50-tallet.

Den amerikanske forfatteren Don DeLillo fortalte i et intervju at han når han skriver, sitter “ved skrivebordet, bøyd over min gamle Olympia skrivemaskin, slik jeg alltid har gjort. [...] Jeg tenker at jeg ikke ville føle det samme om jeg skrev på en datamaskin. Papiret selv, fingrene som slår på tastene, hammerne som treffer

papiret, den lille lyden; det er nesten en metafysisk aktivitet for meg. Jeg har hatt den samme skrivemaskinen siden 1975. Jeg kjøpte den brukt, og har ikke trengt å reparere den før for en måned siden. Og selv da syntes jeg ikke egentlig den trengte store reparasjonen. Så jeg kan ikke tenke meg forfatterskapet uten den skrivemaskinen.” (*Morgenbladet* 2. – 8. desember 2016 s. 48)

“I en verden der stadig flere klikker, tvi-trer og chatter av gårde på mobiltelefon og nettbrett, er det nå blitt trendy å bruke den gammeldagse metoden: Skrivemaskinen. Skuespillere, skribenter og filmskapere leder an. Hver uke setter filmregissøren Christopher Lockett av tid til å jobbe i parken. Han behøver hverken wifi eller datamaskin, for han har noe som er like bra: En gammel skrivemaskin fra 50-tallet. sier det er et viktig rituale for ham å koble av fullstendig – og å være alene med et hvitt papir. [...] Stadig oftere er det unge mennesker som kommer til bruk-butikker for å få seg skrivemaskin. En reparatør i Los Angeles som spesialiserte seg på skrivemaskiner, forteller Reuters at det nå er et halvt års ventetid. Siden det nesten ikke produseres skrivemaskiner lenger, øker dessuten verdiene av skrivemaskiner som fremdeles er i god stand. Hvis skrivemaskinen i tillegg har tilknytning til en berømt person øker verdien betraktelig, og de mest sjeldne eksemplarene blir noen ganger solgt for millionbeløp.” (<http://www.abcnyheter.no/videoer/2013/06/15/175463/skrivemaskinen-kommer-tilbake>; lesedato 19.10.15)

“Today, at Goldeneye, Ian Fleming’s cottage in Jamaica, viewers can stand a foot away from the gold-plated typewriter upon which Fleming typed many of his James Bond spy novels. In Louisville, Kentucky, admirers can see the typewriter from Thomas Merton’s hermitage upon which he typed countless letters to folks like Martin Luther King, Jr. and the Dalai Lama, and typed many of his books on religion, social rights, and peace. Seeing such objects up close and imagining the tick-tick-tack of fingers working the keys evokes a kind of intimacy, an unbroken chain of writers, connecting ourselves to that great and illustrious tradition. Will museums in the future display thumbdrives, laptops, and iPads?” (John Smelcer i <https://northamericanreview.org/future-literary-archives-digital-age-john-smelcer>; lesedato 20.11.17)

Den amerikanske skuespilleren Tom Hanks “has a thing for typewriters. He’s been collecting them – “for no particular reason,” he says – since 1978. A few months ago he released a writing app called the Hanx Writer, which mimics the sounds and motions of an old-school typewriter on an iPad. Last summer he wrote an essay for *The New York Times* about his favorite models, riffing on the relative merits of a Hermes 2000, a 1930s Remington or a mid-century Royal. Now Mr. Hanks is writing an entire book inspired by the subject. He just sold a book of short stories loosely connected to photographs of the typewriters in his personal collection to the publisher Alfred A. Knopf. “The stories are not about the typewriters themselves, but rather the stories are something that might have been written on one of them,” Mr. Hanks said in a statement released by Knopf on Monday.” (<http://artsbeat>.

blogs.nytimes.com/2014/11/03/typewriter-casting-a-book-of-short-stories-from-tom-hanks/?_r=0; lesedato 08.06.15)

Hanks skrev: “Short of chiseled words in stone, few handmade items last longer than a typed letter, for the ink is physically stamped into the very fibers of the paper, not layered onto the surface as with a laser-printed document or the status-setting IBM Selectric – the machine that made the manual typewriter obsolete. Hit the letter Y on an East German Erika typewriter – careful now, it’s where the Z key is on an English language keyboard because German uses the Z more often – and a hammer strikes an ink-stained ribbon, pressing the dye into the paper where it will be visible for perpetuity unless you paint it over or burn the page. No one throws away typewritten letters, because they are pieces of graphic art with a singularity equal to your fingerprints, for no two manual typewriters print precisely the same. E-mails disappear from all but the servers of Google and the N.S.A. No one on the planet has yet to save an Evite. But pull out a 1960s Brother De Luxe 895, roll in a sheet of paper and peck out, “That party was a rocker! Thanks for keeping us dancin’ till quarter to three,” and 300 years from now that thank-you note may exist in the collection of an aficionado who treasures it the same as a bill of sale from 1776 for one dozen well-made casks from Ye Olde Ale Shoppe. The machine, too, may last as long as the rocks of Stonehenge. Typewriters are dense things made of steel and were engineered to take a beating, which they do.” (Tom Hanks i <http://www.nytimes.com/2013/08/04/opinion/sunday/i-am-tom-i-like-to-type-hear-that.html>; lesedato 10.06.15)

“The smallest keyboard ever produced. The typewriter that would fit in your pocket. Measuring 25 x 10 x 3 cm it is a true predecessor of the palmtop! And the keyboard is just about as terrible. This machine is not a pleasure to work on. The machine, invented by Charles Bennett, first appeared on the market as the Junior in 1907. The Junior had no paper table and used an ink roller instead of a ribbon. These two features appeared on the 1910 model, called the Bennett. Two screws on the side enabled the user to lift the keyboard off the machine, in order to clean the typewheel, or change the ribbon. [...] The keys on the miniature keyboard were fitted extremely close together. Pressing the top key in a row would bring down the ones underneath at the same time. Note the odd central place for the space key. The earliest patent on the Bennett goes back to 1901. However, in 1934 an index version of the Bennett was introduced in Germany with the name Carissima” (<http://www.typewritermuseum.org/collection/index.php3>; lesedato 07.10.15)

“Gardner. First year of production: 1890. Company: John Gardner, Manchester, UK. [...] In retrospect, some typewriter designs are admired mostly because their inventors managed to invest tremendous energy and ingenuity in something that was bound to fail. The Gardner is a good example. It is one of the most impossible writing machines of all times. John Gardner wanted to build a compact, cheap machine with a full array of characters and a keyboard, but as few keys as he could manage. The result was an ingenious device with only 13 keys that managed to

produce a total of 78 characters, depending on which combination of keys was chosen. Each key consisted of a red and a black section, each holding one letter and one figure or character. A plain strike would produce the black character in lower case. For upper case, the character and the three red options, different settings and shift keys had to be combined. Amazingly enough, Gardner not only managed to produce this machine in Britain, he also found a partner to take up production in Germany, where the machine was sold as the Victoria. And in France the same machine was produced as the Victorieuse. But of course the verdict of the market was deadly. Very few people bought one.” (<http://www.typewritermuseum.org/collection/index.php>; lesedato 07.10.15)

“Før printeren og kopimaskinen, var blåpapiret et nyttig hjelpemiddel på ethvert kontor. På den ene siden hadde papiret et fargebelegg som smittet av ved trykk. Dermed kunne man legge et blåpapir mellom to blanke ark, skrive eller tegne på det øverste arket, og få en kopi, en blåkopi av dette på det nederste arket. Papiret kunne også brukes mer effektivt i en skrivemaskin: Ved å legge blåpapir og tynt papir lag på lag i maskinen, kunne man lage rundt åtte kopier. Men jo flere lag med ark, jo mer utflytende ble skriften. Dessuten gjaldt det å holde tungen rett i munnen, skrev man feil, var det mange ark å rette på. Og nærkontakt med papiret ga blå fingre. Det er ukjent hvor gammelt blåpapiret er, men varianter av det er dokumentert fra tidlig 1800-tall. På den tiden ble papiret brukt som et substitutt for blekk i maskiner som ble laget for å hjelpe blinde med å skrive. Etter hvert fikk blåpapiret også innpass i kvitteringsbøker i butikkene, men kopipapiret har siden tatt over denne jobben. Blåpapir er fortsatt i salg [...], men bruken har gått kraftig ned de siste tiårene.” (*A-magasinet* 3. november 2006 s. 64)

Alle artiklene og litteraturlista til hele leksikonet er tilgjengelig på <https://www.litteraturogmedieleksikon.no>